

OPAKOVÁNÍ

SUBSTANTIVA – VZNIK JMENNÝCH ZNAKŮ

- **Obecné (tradiční) JZ** – často jména biblického původu nebo tradiční česká jména (Petr, Pavel, Anna, Jiří aj.).
- **JZ závislé na mluveném jazyce**
  - A) inicializované** – vycházejí z podoby jména mluveného jazyka, většinou počáteční písmeno doprovázené bezhlasou artikulací celého jména (Lucie, Radim, Ondřej, Tomáš aj.),
  - B) transliterované** – doslovný překlad (Černý, Polák, Procházka, Vodička aj.).
- **Deskriptivní JZ** – nezávislé na mluveném jazyce, vychází z charakteristiky daného člověka (Jágr, Ronaldo, Trump aj.).

SUBSTANTIVA – VYJÁDŘENÍ PLURÁLU

- **Reduplikace** – opakování pohybu ruky/rukou (obvykle 3x)
  - A) prostá reduplikace** – pouze opakování na místě (věta),
  - B) reduplikace s posunem** – doprava (postel), dolů (slovo), dopředu (čáry na přechodu),
  - C) částečná reduplikace** – duplikací částečně pozměněný znak (dítě – děti).
- **Pomocné slovní druhy** – zpravidla příslovce a číslovky (mnoho aut, deset rohlíků).

ZPŮSOBY VYJÁDŘENÍ VLASTNOSTÍ SUBSTANTIV

A) adjektiva - vyjadřují vlastnost substance bez bližší specifikace jejího tvaru a velikosti (př. veselý člověk, zelené šaty).

B) specifikátory tvaru a velikosti (STV) – popisují tvar a velikost konkrétní substance. Vyskytují se ve spojení se substantivem pojmenovávajícím referenta, jehož tvar a velikost popisují a artikuluji se vždy za substantivem (substantivum – STV). Př. Stolní lampa se stínidlem.

STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV V ČZJ

- **A) Stupňování prostřednictvím modifikace znaku** – vyšší stupeň vyjádřen zvětšením manuální složky znaku (komponent pohybu) spolu s zvýrazněním nemanuální složky znaku (mimika). Příklad: hodný – hodnější – nejhodnější.
- **B) Lexikální stupňování** – vyšší stupeň vyjádřen lexikálně (tj. pomocí dalšího znaku). Často též mimo to bývá druhý a třetí stupeň odlišen zvýrazněnou nemanuální složkou znaku. Příklad: červený – červenější (červený + tmavě) – nejčervenější (červený + tmavě + zvýrazněná mimika).
- **C) Stupňování „nepravidelné“** – třetí stupeň bývá nahrazen jiným znakem, který odpovídá vyšší míře dané vlastnosti. Příklad: tlustý – tlustější – nejtlustější (znak zavalitý).

KLASIFIKACE PRONOMIN V ČZJ

- Stejně jako v ČJ lze zájmena v ČZJ rozdělit následovně:

A) Určitá zájmena

- **osobní** (personalia) – odkazují na ne/přítomné účastníky komunikačního aktu (já, ty, vy)
- **přivlastňovací** (posetiva) – odkazují k vlastníkovi daného komunikovaného objektu (můj, jejich, tvůj)
- **ukazovací** (demonstrativa) – ukazují na daný komunikovaný objekt (toto, tamto)

B) Neurčitá zájmena

- **tázací** (interrogativa) – jsou jimi od adresáta požadovány informace (kdo, co)
- **vztažná** (relativa) – jejich funkci v ČZJ plní především nemanuální vyjadřovací prostředky a částečně i osobní zájmena pro 3. osobu
- **neurčitá zájmena ve vlastním smyslu** (indefinitiva) – odkazují na některý blíže nespecifikovaný objekt (kdo, co + specifická mimika ve významu neurčitosti/neznalosti)

PŘIVLASTŇOVACÍ ZÁJMENA V ČZJ

- Přivlastňovací adjektiva v ČJ vyjadřují informaci, co komu patří; ptáme se na ně otázkou *čí?* (matčin klobouk, psí bouda).
- V ČZJ k nim přidáváme přivlastňovací zájmena (klobouk – matka – její, bouda – pes – jeho).
- Rozlišujeme dvě situace:
  - A) předmět jako věc** - první je artikulována věc, poté vlastník a nakonec přivlastňovací zájmeno (strýcův dům → dům – strýc – jeho)
  - B) předmět jako osoba** – artikulováno různými způsoby dle vztahu mluvčího k určené osobě, možné použít index jako odkazovací zájmeno (otcova babička → otec – můj (mluvčí) – jeho – babička, kamarádova dcera → kamarád – on (index) – jeho – dcera).

NUMERALIA V ČZJ

Vedle dělení číslovek na **určité** a **neurčité** (několik, několikrát) rozlišujeme 4 základní kategorie číslovek a jejich podkategorie:

A) základní – vyjadřují základní kvantum (1, 5, 38)

B) řadové – lze rozdělit na tři podkategorie: *vyjadřující datum* (8. dubna), *vyjadřující fyzické pořadí* (třetí místo, druhý nejstarší), *vyjadřující pořadí v číselné řadě* (pátá třída, druhý ročník)

C) násobné – dělí se dále na čtyři podkategorie: *vyjadřující počet opakování proběhlé činnosti nebo děje* (Kolikrát? – jednou, dvanáctkrát), *vyjadřující počet opakování děje v daném časovém období* (Jak často? – znaky jsou shodné s první podkategorií), *vyjadřující kolikrát je něco násobeno* (dvojnásobek, čtyřnásobně), *vyjadřující pokolikáté daný děj probíhá* (např. poprvé, podruhé)

D) speciální – využívají se ve speciálních případech: *obrácené* (čtyřka z angličtiny, rok 2004, Praha 5), *ikonické* (číslo dresu, metr čtverečný, druhá odmocnina), *specifické* (jediný, pouze dva, ještě jeden, ještě dva, my tři, oni čtyři)

INKORPORACE ČÍSLOVEK

- A) časová** – inkorporace číslovek 1-10 se znaky minuta, hodina, den, týden, měsíc, rok (POZOR při vyjádření věku – 5 let x 23 let, času ve smyslu délky trvání x časového úseku x přesného určení času)
- B) finanční** – inkorporace číslovek 1-10 se specifickým tvarem ruky (x lze vyjádřit i dalšími způsoby – základní číslovka + znak koruna)

ZÁKLADNÍ KLASIFIKACE SLOVES V ČZJ

- **Prostá slovesa** – mají pouze tzv. citátovou (slovníkovou) formu, pro všechny osoby a čísla jsou vždy stejná, liší se pouze použitým doprovodným lexikálním prostředkem (já jím, ty jíš, oni jí), často jsou to slovesa artikulovaná na těle (mít rád, rozumět, pamatovat), ale i další (prosit, kontrolovat aj.).
- **Shodová slovesa** – mohou vyjádřit kategorii osoby a čísla změnou artikulace znaku (místo provedení znaku, orientace dlaně a prstů, směr pohybu), užití jména a zájmena není tedy povinné (vrátit já tobě / ty jemu, pozvat mně ty / tebe já, využívat, prohlížet se (vzájemně já ty / já on)).
- **Prostorová slovesa** – nejsou schopna svým tvarem vyjádřit kategorii osoby a čísla, k tomu využívají doprovodné lexikální prostředky (jména a zájmena), lze rozdělit na tři podskupiny v závislosti na způsobu/místě činnosti (pohyb v prostoru – přiletět, sletět, stěhovat se nahoru / ke mně, určení místa činnosti – uhodit se na hlavě / do čela, kousnout do nosu / do ruky, operovat hlavu / břicho, slovesa vyjadřující místo a pohyb + prostředek činnosti vyjádřen pomocí klasifikátoru tvar ruky – holit se žiletkou / strojkem / břitvou + tvář / nohy / v podpaží).

MODÁLNÍ SLOVESA V ČZJ

- V ČZJ existují slovesa vyjadřující modalitu výpovědi, např. chtít, smět, muset, umět aj.
- Zápor modálních sloves je zpravidla tvořen nepravidelně, a to:
  - *pohyb je artikulován smyčkou α – morfém záporu (moci – nemoci),*
  - *změnou tvaru a pohybu ruky (umět – neumět, smět – nesmět),*
  - *kombinací výše zmíněných (muset – nemuset),*
  - *změnou pohybu ruky (chtít – nechtít).*
- K vyjadřování modality často slouží specifické znaky (avv, fifi aj.)

ČASOVÉ OSY/LINIE V ČZJ

V ČZJ rozlišujeme 4 základní časové osy/linie:

- A) časová osa/linie zepředu dozadu nebo zezadu dopředu** – nachází se vedle těla nad ramenem, slouží k vyjádření budoucnosti – vpředu a minulosti – vzadu (př. Já bylo pracovat. Já bude pracovat.),
- B) časová osa/linie zespoda nahoru** – v prostoru před tělem, slouží k vyjádření období růstu člověka (př. 7 let – věk – malý – růst – 9 let),
- C) časová osa/linie zleva doprava před tělem** – v neutrálním prostoru, slouží k vyjádření určitého časového úseku, resp. doby trvání (např. pracovní den: Pracuje od 8 ráno do 4 odpoledne.), nejčastěji se vztahuje na vyjadřování času v hodinách a měsících.
- D) časová osa/linie od těla vpřed** – užívá se ve specifických případech typu rok, odkládat, příští, pokračovat.

STUPŇOVÁNÍ PŘÍSLOVČÍ V ČZJ

- Příslovce se v ČZJ stupňují stejně jako přídavná jména – existuje pravidelný i nepravidelný způsob stupňování.
- **A) Stupňování prostřednictvím modifikace znaku** – vyšší stupeň vyjádřen zvětšením manuální složky znaku (komponent pohybu) spolu s zvýrazněním nemanuální složky znaku (mimika). Příklad: rychle – rychleji – nejrychleji.
- **B) Lexikální stupňování** – vyšší stupeň vyjádřen lexikálně (tj. pomocí dalšího znaku). Často též mimo to bývá druhý a třetí stupeň odlišen zvýrazněnou nemanuální složkou znaku. Příklad: barevně – barevněji (více + barevný) – nejbarevněji (nejvíce + barevný + zvýrazněná mimika).
- **C) Stupňování „nepravidelné“** – třetí stupeň (příp. i druhý stupeň) bývá nahrazen jiným znakem, který odpovídá vyšší míře dané vlastnosti. Příklad: dobře – lépe – nejlépe, špatně – hůře - nejhůře.

PREPOZICE V ČZJ

- Vzhledem k vizuálně-motorické povaze znakového jazyka jsou předložky v ČZJ vyjadřovány pomocí trojdimenzionálního artikulačního prostoru. V tomto prostoru lze jednoduše, rychle a velmi detailně popsat nejen předložkové vazby mezi jednotlivými subjekty, ale i vlastnosti daných subjektů.
- Pro vyjádření prostorových/místních vztahů v ČZJ využíváme **mimetickou deskripci** (vizualizaci prostoru).
- Tímto způsobem využití prostoru se podílíme na gramatice – morfologii znaků, syntaxi i sémantice.
- Př. prostorový vztah *pes v boudě* – 1) vyjádříme nejprve znakem odpovídajícím na otázku kde? (bouda + klasifikátorem tvaru můžeme zároveň popsat vzhled boudy), 2) znak pro předmět odpovídající na otázku kdo, co? (pes), 3) pomocí proformy umístíme do prostoru tak, aby uspořádání znaku pro místo (bouda) a znaku pro umístující předmět (pes) odpovídalo realitě, kterou chceme sdělit (pes v boudě).

KONJUNKCE V ČZJ

- Spojovací výrazy bývají v ČZJ často vyjádřeny různými způsoby. Např. spojka *a* může být vyjádřena pomocí postupného výčtu předmětů (jablka, hrušky a pomeranče), příp. inkorporací (já a ty = my dva) aj. Spojka *i* lze vyjádřit znakem *také*. Běžně se v ČZJ užívají i spojky *nebo*, *ale*, *proto*, *pokud* aj.
- V případě složitějších spojek se častěji užívají zástupné znaky (např. *protože* – znak *důvod*). Spojky jako *přestože*, *poněvadž*, *totiž*, *tudíž*, *jenže* aj. se v ČZJ běžně neužívají a vztahy, které dané spojky znázorňují, se opisují (např. Přestože pršelo, šli jsme na procházku. = Venku prší, nevadí, my bylo procházka.).
- Důležité je dodržet **kohezi** (formální spojitost vět a textových jednotek) a **koherenci** (významová soudržnost textu/obsahu) sdělení! (= popisovat věci a jevy tak, aby celkové sdělení bylo logicky uspořádané a dávalo adresátovi smysl).